

Den katholske Kirke og det sociale Spørgsmaal.

Af Prof., Dr. theol. **Fredrik Nielsen.**

I.

Sociale Spørgsmaal have tidlig vakt Opmærksomhed hos Kirkens Mænd, og der har været Tider, i hvilke Hovedsummen af den nationalekonomiske Indsigt var at finde hos dem. Det var saaledes Tilfældet i en stor Del af Middelalderen, i hvilken det navnlig var Lærerne i Kirkeretten og Skolastikerne, der syslede med økonomiske Spørgsmaal. Men denne Syssel bar Præg af Tidens hele Retning. Med skolastisk Grundighed, men paa en meget naiv Maade, undersøger saaledes Thomas fra Akvino († 1274) Bestemmelsen af den rette Pris ved Kjøb og Salg, og han drøfter udførligt Spørgsmaal som t. Ex.: om det er tilladt at sælge en haltende Hest for en rask, eller at tage samme Pris for en enøjet Hest, som for en med to Øjne; om den, der vil sælge Korn paa et Sted, hvor der er Kornmangel, er forpligtet til at meddele, naar han véd det, at Andre ogsaa ville bringe Korn til Stedet osv. Disse Punkter afhandles med den Ro, der præger hele Systemet, og Udviklinger, hentede fra Aristoteles, staa Side om Side med Citater fra det gamle og det nye

Testament. Saaledes bliver det ved hele Middelalderen igjennem; «den sidste Skolastiker», Gabriel Biel, († 1495) er ikke kommen videre end til disse naive, fragmentariske Betragtninger.

Men i det skolastiske Tidsrum oplevede Middelalderen ublodige sociale Revolutioner af den største Betydning. I det tolvte Aarhundrede vakte Kirkens Glans megen Forargelse, og Tanken om en alvorlig Efterfølgelse af «Kristi fattige Liv» satte Sindene i Bevægelse. I de ejendommelige sociale Forhold, som Korstogene frembragte, bryder Spørgsmaalet om Ejendommens kristelige Berettigelse frem med stor Styrke. Der er i flere Henseender Forskjel paa de Sekter, der dannede sig i Løbet af det tolvte Aarhundrede, men i ét vare de enige: de priste det fattige Liv, og de forargedes over Tidens forgyldte Kristendom. Disse Partiers Begejstring for Fattigdommen var i høj Grad faretruende for Romerkirken, der havde lagt sin døde Haand paa saa store Strækninger i alle Lande, og som havde saa rigt timeligt Udbytte deraf. Men Pavekløgten var ikke raadvild. Nogle af disse Sekter (som Katharerne og Arnoldisterne) bleve tilintetgjorte, andre (som Humiliaterne) lededes over i kirkelige Baner, og da det mislykkedes at føre Valdesierne over i disse, gav Pave Honorius III, trods alle Bestemmelser paa Lateranmødet 1215, Tilladelse til Dannelsen af Tiggerordenerne.

I Frans fra Assisi have vi en storslaet social Revolutionær. Hans Lære om, at Ejendommen i og for sig er uren, men at den helliges ved frivillig Bortgivelse; hans Fremhævelse af Arbejdets Betydning (*otiositas animæ inimica*), hans Modstand mod alle Former af Pengeløn (*caveant tamen multum a pecunia!*) vare Momenter af

stor Betydning; men det revolutionære hos Frans fra Assisi laa deri, at han ikke vilde nøjes med at danne en ny Orden, men at det var hans Tanke at gøre hele Verden fransiskansk. For at naa dette Maal indrettede han den saakaldte «tredje Orden», Tertiarierne. Disse Tertiariere, Mænd og Kvinder, skulde realisere saa meget af det fransiskanske Ideal, som det var muligt, naar man skulde færdes her i Verden. De levede saa at sige paa Grænsen af Klostret, og den Bestemmelse, at de kun maatte udtræde af Tertiariernes Række for at blive Munke eller Nonner, viser tydelig nok, hvad Maalet var. Men kunde nu dette fransiskanske Ideal gennemføres? Forudsætningen for Fransiskanernes Prædiken var stadig: Ejendom er forbudt; men Munkene gjorde snart den Erfaring, at Ejendom er nødvendig. Den ene Slægt af Fransiskanere efter den anden søgte forgjæves at løse Antinomien mellem Ordenens Bud og Livets Krav, og Kampene indenfor Ordenen vise, hvor alvorlig Problemet opfattedes. Den fattige Frans, der udaandede paa en Askehob med en Jernlænke om det nøgne Legeme, vedblev at være Forbilledet. Vi kan mærke, hvorledes det virker paa den nærmeste Eftertid, naar vi se Ludvig IX af Frankrig dø paa Asken som en kongelig Fransiskaner. Men ét var det at dø som Fransiskaner, et andet at leve som saadan. Det viste sig snart, hvor vanskeligt, for ikke at sige hvor umuligt, det var at bringe den absolute Ejendomsløshed til almen Gyldighed. Først søgte Fransiskanerne at naa det asketiske Forbillede ved at drive Askesen op til en svimlende Højde; saa mistvivlede de om, at Idealet overhovedet kunde naas i denne Verden, og de stirrede med Længsel frem mod en anden Tingenes Orden, mod Tusindaarsriget. Det er derfor ikke at undres

over, at Tanken om «det evige Evangelium» især blandt Fransiskanerne kunde finde et Fristed; men mærkeligt er det dog, at Kirkens lydigste Sønner i Tidens Løb, under forgæves Arbejde for at naa et falskt Ideal, udviklede sig til at blive Tilhængere af Middelalderens farligste Skepsis.

Derved at Fransiskanerne i alle Lande havde Tertiariere, vandt de en betydelig Indflydelse paa Lægfolket, og denne fransiskanske Paavirkning blev skjæbnesvanger. Det er endnu ikke lykkedes i det enkelte at paavise Forbindelsen mellem de fransiskanske Lægbrødre og Reformationstidens Gjendøbere, men flere Spor pege hen paa en saadan Forbindelse. Tertiær-Kongregationerne rekruteredes navnlig fra Haandværkerstanden, og fra denne Stand udgik Gjendøberiet. Den Maade, paa hvilken Gjendøberne drog ud i Verden, minder om Frans's Regel. Blandt dem var der Tertiariere, som, maaske i Fortvivlelse over, at Ordensfolkene glemte deres Pligter, vilde realisere det fransiskanske Ideal i dets fulde Skikkelse. Der laa fra Begyndelsen af i Ordenen en Tendens til at udfylde Middelalderens dybe Kløft mellem Klosterfolket og Lægfolk, og det er let forklarligt, at den reformatoriske Prædiken om det almindelige Præstedømme har bragt dette oprindelige til at træde frem i større Klarhed. Tertiarierne rejste sig da, grebne af den apokalyptiske Forventning om Tusindaarsriget, og i Kommunismen vilde de virkeliggjøre Ejendomsløsheden. Overgangen fra en Tertiær til en Gjendøber i Reformationstidens Stil er ikke saa brat, som den synes. Det er ikke sidste Gang, at spiritualistiske Talsmænd for «det evige Evangelium» ere havnede i Kjødets Evangelium. Den vilde Askese har altid let slaact over i sin Modsætning.

Gjendøber-Ustyret bragte imidlertid ikke Romerkirken til at drøfte det sociale Spørgsmaal paa en anden Maade; Gjendøberne bleve tilintetgjorte eller tvungne til Tavshed. Det er først langt senere, at Rom tager rigtig fat paa Nationaløkonomien og gjør de nationaløkonomiske Spørgsmaal til Gjenstand for andet end lejlighedsvis Bemærkninger. Dengang det 18de Aarhundrede rejste den voldsomme Storm mod den døde Haands store Besiddelser og mod Familie-Fideikommisserne, sad der i et veneziansk Kloster en Munk ved Navn Giammaria Ortes. Han vovede at forsvare, hvad Tidsaanden vilde blæse bort. Medens Tidens Ordførere sværmede for den ubegrænsede Udvikling, hævdede Ortes Grænserne for Menneskelivets Udvikling, og han talte imod en Forøgelse af Folkemængden i det uendelige, som en Slags Forløber for Malthus. Men denne i Ordets egenlige Forstand ultramontane Statsøkonom fik kun ringe Indflydelse. Han sad indestængt i et Kloster og savnede det fornødne statistiske Materiale, som skulde støtte den økonomiske Betragtning. Men han blev en ensom Fugl, der varslede om Tider, i hvilke Romerkirkens Mænd med Iver, og, vi kunne vel sige, med afgjort Held skulde tage Del i de sociale Kampe.

Interessen for de sociale Spørgsmaal brød med Styrke frem i den romantiske Periode. Ligesom Skolens Digtere længtes tilbage til Middelalderen og paa mange Maader gjorde Front mod de store klassiske Digtere, saaledes længtes Romantikens Statsøkonomer tilbage til de middelalderlige Forhold, og de rettede deres Kritik mod Adam Smith og hans Skole. De vare Modstandere af al Slags Pengeløn og Forkæmpere for Korporationer i den gamle Stil. De vilde paa middelalderlig Vis gjøre Regaler og

Domæner til Statens Hovedindtægtskilde, til hvilken Skatterne kun skulde være et Supplement. Gjennem deres Kritik lød der ofte Toner, der klang som Præludium til den senere Socialismes Angreb paa de bestaaende Forhold. Jo skarpere de saa Tidens Brøst, desto mere følte de sig dragne til Kirken som den eneste Magt, der havde Lægedom, og de talte for Alvor om Nødvendigheden af «et theologisk Grundlag» for alle Statsvidenskaber. Naar vi mindes Protestantismens Tilstand den Gang, kan det ikke undre os, at Romerkirken gjorde stærkest Indtryk paa disse Romantikere; den var jo Middelalderens Kirke, og den har altid haft en forunderlig Ævne til at organisere. Det gik da med de romantiske Statsøkonomer, som med mange af de romantiske Digtere og Kunstnere: de gik over til den katholske Kirke. Derved blev der givet Stødet til Dannelsen af en egen katholsk Nationaløkonomi, og i vor Tid er der gjort Forsøg paa, i egentligste Forstand, at katholicere hele denne Videnskab. Vi skulle i det Følgende skildre disse Forsøg fra Romerkirkens Side paa, baade i Theori og Praxis, at bruge Nationaløkonomien som et Led af den katholske Propaganda. Forsøgene tage sig noget forskjelligt ud indenfor den germanske og den romanske Folkekreds.

II.

Kort før Februar-Revolutionen falder Dannelsen af de katholske Svende-Foreninger i Tyskland. Præsten Adolf Kolping (f. 1813*) havde i sin Ungdom været Sko-

*) I «Rheinische Volksblätter» for 1879 skal der have staaet en udførligere Biografi af Kolping, forfattet af Schäffer, men den har ikke staaet til min Raadighed. Til det følgende har jeg især benyttet: A. Bongartz: Das katholisch-soziale Vereinswesen in Deutschland. Würzburg 1879.

magersvend, og han havde som saadan lært Haandværks-svendenes Nød og sædelige Forvildelser at kjende. I Aaret 1845 blev han ansat som Kapellan i Elberfeld, og der søgte han med Benyttelse af sine personlige Erfaringer at paavirke Stedets mange Haandværkere i kristelig Retning. Der havde i Elberfeld dannet sig en kirkelig Sangforening, og Kolping blev en af dennes Ledere. Sangforeningen blev udvidet til en «katholsk Ynglinge-forening», og 1847 blev Kolping Styrer af den. Maalet for Svendeforeningen skulde være: Medlemmernes Uddannelse og Underholdning, for at de kunde blive levende Kristne, gode Borgere og dygtige Mestre. Kolping har selv skildret «et godt Foreningsmedlem» som «en ordenlig Kristen, der trofast og samvittighedsfuldt opfylder sine religiøse Pligter; som et dygtigt Medlem af det menneskelige Samfund og en nidkjær Fremmer af Foreningens Bedste.» Men han har tillige bestemt indskærpet, at ethvert Medlem for Samvittighedens Skyld skal adlyde Øvrighedens Love — et Punkt, som det ofte har været fornødent at bringe i Erindring over for den preussiske Regering, navnlig i Anledning af Kulturkampen.

Foreningen søger at naa Maalet ved Foredrag, Undervisning, Sang, Læsning af passende Skrifter, Samtale, fælles Forlystelser og Hjælp i vanskelige Øjeblikke. Politik og religiøs Polemik ere aldeles udelukkede. I Spidsen for hele Organisationens staar en Generalpræses, siden Kolpings Død i 1865 Rektor S. Schäffer i Köln. De enkelte Lokal-Foreninger ledes af Bestyrelser, som for en stor Del slet ikke bestaa af Svende. I Spidsen staar altid en katholsk Præst; men i Bestyrelsen er der nogle Svende, som frit vælges af Foreningen. Over flere Lokal-Foreninger staar en Diöcesan-Præses, og i Stater,

som have flere Diøceser, staar en Centralpræses over samtlige Diøceser i Staten; det hele er underlagt Generalpræses, for at der kan gaa én Vilje gennem Foreningen. Enhver ugift attenaarig Haandværkssvend, som har ført eller vil føre et dadelfrit Liv, kan blive Medlem af Foreningen. De Medlemmer, der gifte sig eller blive Mestre, kunne, naar de blive ved at betale deres Bidrag, blive overordenlige eller Æres-Medlemmer; som saadanne miste de imidlertid Valgret og Valgbarhed indenfor Foreningen. En offentlig Brøde udelukker af denne, og det er forbudt Medlemmerne at tilhøre andre Foreninger, hvis Formaal stride mod Svende-Foreningens, altsaa navnlig alle i religiøs Henseende radikale. Den, der er Medlem af en Lokalforening, er tillige Medlem af alle de Foreninger, som ere optagne i »Katholischer Gesellenverein.»

De overordenlige Medlemmer have i Tidens Løb dannet Mester-Foreninger, der staa i nøje Forbindelse med Svende-Foreningerne. Ogsaa fra disse er Politik udelukket. Mestrene forpligte sig til at staa hverandre bi i Sygdom og Død og i alle Nødtilfælde. En Gang maanedlig komme Medlemmerne sammen, og ved den Lejlighed mødes de med Æresmedlemmerne, som tilhøre andre Stænder, men som have vist Foreningerne særlig Velvilje eller været dens Velgjørere. Med Mester-Foreningerne er der ogsaa forbunden særlige Lærlinge-Foreninger, der skal uddanne Æmner til Svende-Foreningerne. En Præst staar ogsaa i Spidsen for disse, og han skal holde Øje med Lærlingenes Flid og Opførsel, stræbe efter at indprente dem Pietet for Mestre, Forældre og Foresatte og værne Barnenaturen i dem.

Vi se altsaa, at Kolpings Tanke efterhaanden har skabt en Række forskellige Foreninger, der gribe ind i

hverandre, og som have det Formaal at stille Arbejdernes Liv i venligt Forhold til Kirken lige fra de første Skridt paa Haandværkerbanen til de sidste. Tyngdepunktet ligger imidlertid i Svende-Foreningerne; der er Arbejdet størst, og der stilles de vanskeligste Opgaver. Hvorledes man nu end vil dømme om den Maade, paa hvilken disse Opgaver i det enkelte løses, kan man ikke nægte dette ihærdige Arbejde sin Beundring. Og selve Udbredelsen af Foreningerne vidne for deres store Betyning. Allerede i 1857 talte man, som det fremgaar af en Skrivelse fra Paven til Kolping, 140 katholske Svende-Foreninger med over 20,000 Medlemmer. I Efteraaret 1858 var der 200 Foreninger i Tyskland med over 30,000 Medlemmer.*) Nu er der i Tyskland 403 Foreninger, som tælle 35,500 Medlemmer, og som have 82 Forsamlingsbygninger**). I normale Tider vil Tallet paa Medlemmerne efter Bongartz's Mening være en Del større; men i den sidste Tid ere mange Svende dragne fra Byerne ud paa Landet, og andre befinde sig stadig paa Vandring. I Aaret 1878 søgte saaledes 657 Medlemmer af Svende-Foreningen paa Gennemrejse Ophold i Herberget i Münster, og dér fik de 1—3 Nætters frit Logis og i det mindste én Dag fri Kost tillige. Nøden har ogsaa i de sidste Aar været stor blandt Svendene. For fem Aar siden var der saaledes kun

*) Jvfr. *Unzere Zeit* for 1859, S. 561.

**) Saaledes Bongartz S. 75. Paa de katholske Generalforsamlings Møde i Essen den 29. Juni 1870 sagde en Taler: „100,000 tyske Haandværksmestre traadte ved Siden af os, 80,000 brave Svende af Fader Kølping's Forening række os Broderhaand.“ Jvfr. R. Meyer: *Der Emancipationskampf des 4ten Standes*. Berlin 1874. I, S. 333. Disse Talstørrelser synes at være noget hyperboliske. S. 339 angives den til i 1872 at have omsluttet 70,000 Medlemmer.

gjennemsnitsvis 500 vandrende Svende, som søgte Optagelse i Svende-Hospitiet i Köln; i 1878 var der 1400, og kun $\frac{1}{20}$ af dem fandt Arbejde i Byen, Resten maatte vandre videre. I Berlin blev Svende-Foreningen lukket efter Kullmanns Attentat i 1874, og derved mistede hele Foreningen en betydelig Gren. Dengang Foreningen i Berlin blev lukket var der 7670 Medlemmer; nu lever de sørgelige Rester af denne, 360 i Tallet, som en Sygekasse.

De 82 Foreningsbygninger ere ikke alle lige stadse-lige, men i Köln, Breslau, München, Stuttgart, og især i Elberfeld, ere de meget anselige. Bygningen i Elberfeld er en Prydelse for Byen; den rummer 4 store Sale og 62 store Værelser. Alt i alt kan den hyde 150—180 Svende Nattekvarter. Foreningshuset i Stuttgart kan rumme 108 Svende i 28 venlige Værelser. For at faa et Indblik i det Oplysningsarbejde, der drives gennem disse Foreninger, ville vi kaste et Blik paa Timesedlen, som den gjælder for Vinterhalvaaret i München:

Mandag.		Torsdag.	
6 $\frac{1}{2}$ —7 $\frac{1}{2}$.	Fransk.	7 $\frac{1}{2}$ —8 $\frac{1}{2}$.	Mathematik.
7 $\frac{3}{4}$ —8 $\frac{1}{4}$.	Religiøst Foredrag.	8 $\frac{1}{2}$ —9 $\frac{1}{2}$.	Naturlære.
8 $\frac{1}{2}$ —10.	Fællesmøde.		
	Geografi.	Fredag.	
Tirsdag.		7 $\frac{1}{2}$ —8 $\frac{1}{2}$.	Tegning.
7 $\frac{1}{2}$ —8 $\frac{1}{2}$.	Fransk.		Gymnastik.
	Gymnastik.	8 $\frac{1}{2}$ —9 $\frac{1}{2}$.	Nodelære.
8 $\frac{1}{2}$ —9 $\frac{1}{2}$.	Skrivning.		
	Gymnastik.	Lørdag.	
Onsdag.		7 $\frac{1}{2}$ —8 $\frac{1}{2}$.	Italiensk, Tysk eller Historie.
7 $\frac{1}{2}$ —8 $\frac{1}{2}$.	Bogholderi.	8 $\frac{1}{2}$ —9 $\frac{1}{2}$.	Arkitekt. Tegn.
8 $\frac{1}{2}$ —9 $\frac{1}{2}$.	Kvartetsang.		
Søndag.			
	10—12.	Tegning.	
	1—4.	Tegning.	
	7—8.	Engelsk.	
	8—9.	•Anstandslehre•.	

For at opmuntre Deltagerne til at vise Stadighed og Flid uddeles der Præmier paa henholdsvis 20, 15 og 10 tyske Mark. —

Det varede imidlertid ikke længe, inden Romerkirken ogsaa fik Theoretikere, der stillede sig den Opgave «at katholisere» Nationaløkonomien. Øverst blandt dem staar den bekjendte Professor Charles Périn i Löwen, dette Arnested for den moderne Jesuitisme. Hans Tanker skulle vi nærmere udvikle, naar vi komme til Forsøgene paa romansk Grund. Vi nævne ham kun her, fordi hans Skrifter have haft Indflydelse paa den tyske katholske Social-Theoretiker, den i 1877 afdøde Biskop von Ketteler af Mainz. I Septbr. Maaned 1863 holdt Tysklands katholske Foreninger Møde i Frankfurt ved Main, og der kom Arbejdersagen paa Bane; det var vistnok under Indtryk af disse Forhandlinger og tilskyndet af Döllingers Udtalelser paa de katholske Lærdes Kongres i München s. A., at Biskop Ketteler i Begyndelsen af Aaret 1864 udgav et berømt Flyveskrift: «Die Arbeiterfrage und das Christenthum». Efter at have paavist Arbejderspørgsmaalets Betydning og kritiseret det liberale og det radikale Partis Forslag*), gaar Ketteler over til at foreslaa «sande og praktiske Midler» som kunne hjælpe Arbejderstanden. Med Forholdene i England for Øje gjør han gjældende, at den højeste politiske Frihed ingenlunde er i Stand til at hindre, at de sociale Forhold forværres.

*) Denne Kritik samler han i følgende Udtalelser: Lassalle har Ret over for Schulze-Delitzsch, og Schulze-Delitzsch har Ret over for Lassalle. Den ene har Ret i sin Kritik af den anden, men derimod have de begge i mange Henseender Uret med Hensyn til de Forslag, med hvilke de selv fremkomme. Begge have Ret, naar de negere, Uret, naar de affirmere.

Han fremhæver den stærke Dødelighed i de arbejdende Klasser, og han taler med Ængstelse om en Tid, i hvilken der kun skulde findes rige Børmænd og Proletarier i Tyskland. Midlet mod Tidens Sygdom finder han i Kristendommen, der har løst Baandene, hvori den antike Verdens Slaver vare bundne. Men mod Kristendommen arbejder den antikristelige Tidsaand, som er i Færd med at bringe det gamle Slaveri frem i en ny Skikkelse. Den moderne Materialisme, der sætter Mennesket lige med Dyret, kan efter hans Mening kun forstene det ene Menneskes Hjærte over for det andet. Mod hele denne Livsanskuelse skal Kristendommen føre Kampen; men den skal ikke yirke umiddelbart og ved ydre Midler, men kun ved at paavirke Menneskene aandeligt. Den skal stræbe efter at uddrive «de falske Principer, de abstrakte Ensidigheder og den liberale Fanatisme, der ikke har Sans for Samfundet som en levende Organisme». I Modsætning til Tidens Nydelsesyge skal Kristendommen fremme «Forsagelsens Aand», som leder til Selvbeherskelse og Selvbegrænsning*), og vel at mærke baade hos Rige og Fattige.

Efter at have udtalt denne almindelige Betragtning, paaviser Ketteler, hvilke Hjælpermidler Kirken har budt og fremdeles vil byde Arbejderen. Han nævner først Anstalter for Arbejdets Veteraner og Invalider, dernæst det kristelige Familieliv med det kristelige Ægteskab som Grundlag, hele den religiøse Livsanskuelse med dens religiøse og sædelige Impulser, og han kræver Udvikling af Produktiv-Associationerne. Han gaar ud fra en An-

*) Paa dette Punkt beraaber Ketteler sig udtrykkelig paa Périn. *Die Arbeiterfrage und das Christenthum*, Mainz 1864. S. 105.

erkjendelse af Lassalles «ehernes Lohngesetz», og han udvikler, hvorledes Arbejderen ingen Garanti har for Fremtiden, intet Haab om at løftes op, og hvorledes han bliver mere og mere Maskine; men Bispen gaar tillige altid ud fra, at Privat-Ejendommen er uangribelig som en guddommelig Indstiftelse. Derfor er han en Modstander af Statens Understøttelse, men han vil naa Maalet ved Sammenskud af Kjærlighedsgaver. «Den kristelige Kjærlighed skal bringe de nødvendige Hjælpemidler til Veje, som høre til for at begynde en Forretning, og saa opfordre Arbejderne til at arbejde i den Forretning paa den Betingelse, at en Del af det Overskud, der ikke gaar med til Forretningens Drift og til de fornødne Reservefonds, af kristelig Kjærlighed skulde tilflyde dem som Ejendom.» Han tænker sig, at man skulde begynde med de Grene af Værkfliden, der ikke fordre nogen betydelig Kapital og begynde saa smaat, og han giver Adelen, «der i tidligere Tider bragte en Del af de store Klosterstiftelser som Offer til Kirken,» Anvisning paa at gjøre vel paa denne Maade.

Det er en Selvfølge, at en saadan Udtalelse fra den Mand, der sad paa Bonifacius' Bispestol, maatte vække stor Opsigt. Man vidste, at denne rhinske Kirkefyrste var en Personlighed, der var rede til at staa inde for sine Ord ved Handlinger; hans Flyveskrift skulde ikke blot være et Vidnesbyrd om Interesse for Arbejderne, men et virkeligt Program. Han fik i de følgende Aar oftere Lejlighed til at udvikle sine Tanker om dette Spørgsmaal baade mundtligt og skriftligt. Da han saaledes i Sommeren 1869 visiterede en Egn, hvor Arbejder-røret tog til, holdt han (paa Liebfrauen-Haide, i et lille Kapel) en Tale om Arbejderbevægelsens Forhold til Religion

og Sædelighed*). I denne Tale hævder han, at en For-
 ening af Arbejderne er «en sand Naturnødvendighed», og
 at «Religionen intet har at indvende mod disse Bestræbel-
 ser; den kan kun velsigne dem, ønske, at de maa lykkes
 til Arbejderstandens Vel, og understøtte dem.» Dernæst
 drøfter han i det enkelte Arbejderstandens Fordringer paa
 Forhøjelse af Arbejdslønnen, Forkortelse af Arbejdstiden og
 Hviledage, paa Forbud mod Børns, Mødres og unge Pigers
 Arbejde i Fabriker, og han slutter med alvorlige, religiøse
 Formaninger efter at have paavist «Religionens inderligste
 Sammenhæng med Arbejderstandens Ve og Vel og med
 dens Krav.»

Men hvorledes have Arbejderne nu stillet sig til dette
 Program? Biskop Kettelers Breve ere nylig blevne ud-
 givne**), og gjennem dem kan vi hente Svar paa dette
 Spørgsmaal. En unavngiven Brevskriver fortæller i et
 Brev fra Barmen af 24. Maj 1864 om et Møde, der Dagen
 i Forvejen var bleven holdt i Fabrikbyen Ronsdorf, som
 ligger en Milsvej fra Barmen. Den lille By var festlig
 smykket, da Lassalle var kommet dertil for at højtide-
 ligholde «den almindelige tyske Arbejderforenings» Stift-
 elsesfest. For en talrig Forsamling holdt Lassalle et Fore-
 drag, i hvilket han gav en Udsigt over Arbejderforeningens
 Statistik, og efter at have omtalt de Liberales og Frem-
 skridtsmændenes Forsøg paa at imødegaa Foreningen,
 kom han til at tale om Kettelers nys udgivne Skrift, ved
 hvilket han dvælede en halv Times Tid. «En rhinsk
 Kirkefyrste,» saaledes begyndte han, «har endelig ikke
 kunnet undlade at give Sandheden Vidnesbyrd; i en Bog

*) Udgivet særskilt, Mainz 1869.

**) Briefe von und an W. E. von Ketteler. Mainz 1879.

med Titelen «die Arbeiterfrage» [Resten af denne Titel: «und das Christenthum» sprang Lassalle betegnende nok over] deler han fuldstændig mine (Lassalles) Anskuelser.» Efter at have udtalt sig anerkjendende om Biskoppens Lærddom og Skarpsindighed læste han forskjellige Steder af Skriftet højt, og et enkelt Sted kom han helt i Extase ved Læsningen; Tilhørerne gav lydeligt deres Bifald tilkjende, og en Stemme raabte endog: Bispen af Mainz leve! Lassalle gjorde dernæst opmærksom paa, at Ketteler havde gjort to Indvendinger mod hans Anskuelser: for det Første, at Arbejderne ved hovedkulds Udførelse vilde ødelægge Sagen, og dernæst, at Statshjælp paa Grund af Privatejendommens guddommelige Karakter var utilladelig. Den første Betænkning var, bemærkede Lassalle, ikke begrundet; han kjendte altfor godt Arbejdernes forstandige Tankegang; de indsaa helt vel, at alt dette maatte træde ud i Livet i rolig Udvikling. Den anden Betænkelse havde ingen Betydning for Lassalle og Forsamlingen, da den jo ikke troede paa Privatejendommens Guddommelighed; desuden vilde han jo heller ikke paa nogen Maade røre ved de nuværende Formuesforhold. Sine Reflexioner over dette Punkt indledede Lassalle med Ordene: «Ich bin kein Pfaff», og betegnende for hele hans Standpunkt var det, at han ikke med et eneste Ord omtalte det Kardinalmiddel, som Biskoppen havde anbefalet: Kristendommen; i hele hans Tale var der ikke et eneste Ord hverken om Moralitet eller Religiositet*).

En Maanedstid efter Mødet i Ronsdorf sendte «der

*) Brevskriveren (Briefe S. 296—98) skildrer Lassalle som «en vældig Folketaler, men som en Mand, der slet ikke synes at have Hjerte for Folket. Livslede staar præget paa hans Ansigt.»

deutsche Handwerkerbund», hvis Ledelse er i Hamburg, Ketteler en Adresse*), hvori Foreningen udtalte sin Glæde over den voxende Deltagelse, med hvilken den romersk-katholske Kirkes fremragende Mænd fulgte Haandværker- og Arbejder-Spørgsmaalet. Man havde glædet sig over, at de katholske Foreninger ved Mødet i Frankfurt (se ovenfor) havde bragt Arbejdersagen frem og anbefalet at studere det Spørgsmaal. Dernæst tolker Adressen Arbejdernes Glæde over Biskoppens Skrift, hvis kristelige Grundbetragtning godkjendes, idet der siges, at Kettelers Henvisninger til Kristendommen ere af den Art, at »ogsaa enhver alvorlig Protestant bestemt af ganske Hjerte maa vedkjende sig dem.« I ikke mindre glædelig Overensstemmelse fandt Haandværker-Foreningen sig med Biskoppen, naar denne skarpt havde kritiseret det liberale Parfis Forslag som en Forsyndelse mod den menneskelige Natur og den guddommelige Verdensorden, og Foreningen meddelte, at den i en Skrivelse til alle tyske Regeringer havde udtalt sig imod Næringsfriheden som en Forbrydelse mod Civilisationen og Menneskeheden.

Det varede imidlertid ikke længe, inden Katholikernes Forhold til de socialdemokratiske Foreninger undergik en Forandring. Allerede i Maj Maaned 1866 modtog Biskop Ketteler et Brev**) fra tre Medlemmer af den Lassallske Arbejderforening i Dünwald ved den rhinske By Mülheim. Disse tre Lassalleanere meddelte Ketteler, at deres Sognepræst ikke vilde give dem Absolution, før de traadte ud af den socialdemokratiske Forening. Da de nu af Biskoppens Skrift havde set, at han baade havde Hjerte for

*) Briefe S. 300 fg.

**) Briefe S. 331.

Arbejderne og Kjendskab til Lassalles Forening, spurgte de ham, om det at være Medlem af en saadan Forening virkelig gjorde dem uværdige til Absolution. Deres Præst skrev endog Brevet under, idet han indskød Sagen under Biskop Kettelers Kjendelse, og tilføjede, at han havde handlet saaledes «for at afholde sine Sognebørn fra mulige Vildfarelser og for at opholde dem i Lydighed mod Kirken.» Efter et Par Dages Betænkningstid gav Biskoppen Spørgerne et udførligt Svar*). For at svare dem direkte, mente han at burde kjende alle Forhold, og et saadant Svar burde de hente hos deres egen Biskop (Erkebisen i Köln); men for at vise sin gode Vilje vil han meddele dem sine Tanker om Lassalles Forening. Medens Lassalle levede og ledede Foreningen, var det efter hans Mening ikke uforeneligt at være Medlem af denne og katholsk Kristen. Lassalle var vel ingenlunde en troende Kristen, men han var paa den anden Side heller «ikke en blind Partimand eller en hadefuld Fjende af Katholicismen», saa at der ikke syntes at være Fare for, at Foreningen under hans Ledelse skulde lade sig misbruge til antikatholske Bestræbelser. Anderledes stod imidlertid Sagerne efter Lassalles Død. Ledelsen af Foreningen syntes efterhaanden at være tilfalden «Ugudelighedens og Vantroens Fanatikere», og mange af dem, der kalde sig Lassalles Tilhængere tjene ikke Arbejderstandens sande Interesser, men de fremme under dette Skin blot deres Partiinteresser, de udsuge Arbejderne og ville berøve dem deres Kristendom. Til Støtte for denne Paa-stand citerer han en Artikel af «Social-Demokraten», der indeholdt et vanvittigt Angreb paa Østrig — dette Brev-

*) Briefe S. 332 flg.

skifte er jo fra 1866 — og en Beretning om et Møde netop i Dünwald, hvor en Socialist havde stillet Kristus sammen med Luther og Lassalle. Det er ud fra saadanne Erfaringer, at han udtaler sin Tvivl om, at det vil kunne være muligt, paa én Gang at være Medlem af Lassalleanernes Forening og en katholsk Kristen. Og Aarene efter 1866 have bragt denne Tvivl til at gaa over til Vished om, at de to Ting vare uforenelige. Men da var der, som vi strax skulle se, dannet Arbejderforeninger, som aldeles bestemt tonede det kristelige Flag. De to sidste Breve i Brevsamlingen vise os Kettelers Forhold til disse. I det næstsidste (af 15. April 1877) sender den kristelige Arbejderforening i Augsburg ham sin Tak «for den varme Deltagelse, som han ved saa mange Lejligheder har lagt for Dagen for Arbejderstandens Interesser»; i det sidste sender han disse Foreninger sin bispelige Velsignelse i den Erkjendelse, at Medlemmerne af de kristelige Arbejderforeninger ere paa den eneste rette Vej*).

Det er disse katholske Arbejderforeninger, vi nu nærmere skulle betragte. Allerede i Aaret 1868 havde Rektor Josef Schings i Forbindelse med Nikolaj Schüren begyndt Udgivelsen af «Christlich-soziale Blätter», der skulde være et videnskabeligt Tidsskrift for Socialpolitik og Nationaløkonomi**). Det blev hilset med Glæde af hele den katholske Presse, og det har bidraget meget til at vække Interessen for det sociale Spørgsmaal

*) Briefe 536—37.

**) Det udkommer endnu to Gange hver Maaned, og det skal have 1000 Abonnenter; den nuværende Udgiver er A. Bongartz. En velvillig katholsk Kritiker anbefaler Redaktionen «at undgaa den Fare, at blive for doktrinær». Jvfr. Leo Wörl: Welt-Rundschau über die katholische Presse, Würzburg 1878, S. 124.

indenfor den katholske Kirke. I saa Henseende maa det imidlertid dele Æren med et Skrift af Edmund Jörg fra 1867: *Geschichte der social-politischen Parteien in Deutschland*. I hvilken Grad Interessen for National-økonomien var vakt, fik man at mærke gennem Forhandlingerne paa to forskellige og forskelligartede katholske Forsamlinger i Septbr. Maaned 1869. I den første Uge af denne Maaned samledes nitten tyske Bisper ved Bonifacius' Grav i Fulda, nærmest for at affatte et Hyrdebrev, som kunde berolige den katholske Befolkning med Hensyn til det forestaaende Koncilium. Ved denne Sammenkomst kom ogsaa andre Emner paa Bane, og et af disse var: Kirkens Forsorg for Fabrikarbejdere. Biskop Ketteler havde overtaget Referatet, og han forelagde et omhyggeligt udarbejdet Grundlag for Forhandlingerne*). Dette godtgjorde først — under udtrykkelig Anerkjendelse af »das eherne ökonomische Gesetz« — at det sociale Spørgsmaal ogsaa i Tyskland krævede Opmærksomhed hos Alle, dernæst at Kirken maatte træde til med Hjælp, hvis der skulde være Haab om en fredelig Løsning. Efter at have anbefalet Anstalter til Afværgelse af Nød og Elendighed, til Modarbejdelse af Lasten, til Løftelse af Arbejderens intellektuelle og moralske Tilstand osv. omhandles den Stilling, som Staten formentlig bør indtage over for Arbejderen. De Punkter, der i denne Sammenhæng fremhæves, ere følgende: 1) Forbud mod Børns for tidlige Sysselsættelse i Fabriker; 2) Indskrænkning af Børns Arbejde i disse; 3) Adskillelse af Kjønnene i Arbejdslokalerne; 4) Lukning af de for Sundheden skadelige Lokaler; 5) Regulering af Arbejdstiden; 6) Søndagshvile; 7) Erstatning til

*) Aftrykt hos Bongartz S. 7 flg.

Arbejdets Invalider; 8) Understøttelse og Fremmelse af almennyttige Arbejderforeninger; 9) Statskontrol med Udførelsen af Arbejderloven ved Fabrikinspektører. Endelig opkaster Ketteler det Spørgsmaal, hvad Kirken kan gjøre for at fremme saadanne Foreninger og Anstalter. Der vises hen til, at Sansen for Arbejderspørgsmaalet maa vækkes hos Præsteskabet, og dette bør uddannes til bedre Forstand herpaa. Der udtales Ønske om, at enkelte Præster kunne blive sendte til Frankrig, «hvor, som det synes, det religiøse og sædelige Moments Betydning sættes højere end andet Steds.» Størst Udbytte venter man sig, hvis denne Sag kunde blive tagen op af en Mand, som vilde ofre sig for den, som Kolping for Svendene. Der udtales meget viseligt, at man ikke bør stræbe hen til strax at danne en kirkelig Organisme for hele Tyskland, da Arbejderspørgsmaalets Løsning maa være af lokal Natur. Derfor behøves der ikke saa stærk Centralisation som ved Svendeforeningerne, og Arbejderforeningerne behøve endnu mindre end disse en egenlig kirkelig Organisation. Til Slutning anbefales den katholsk-sociale Presse, og det henstilles til de katholske Foreninger paa deres aarlige Møder at vække Interesse for Sagen.

Den 9de Septbr. vedtog disse katholske Foreninger, der just da holdt Aarsmøde i Fabrikbyen Düsseldorf, en Beslutning, i Følge hvilken der skulde dannes en staaende Sektion med den Opgave, «at fremme Dannelsen af kristelig-sociale Foreninger til Arbejderstandens økonomiske og moralske Løftelse og til Udbredelsen af den herhen hørende Literatur.» Centralkomiteen valgte kort efter Prof. Dr. Schulte i Paderborn, Friherre von Schorlemer-Alst og Kapellan Gronheid i Münster til Medlemmer af Sektionen for de sociale Spørgsmaal, og disse

udsendte i Novbr. s. A. et Opraab til alle kristelig-sociale Foreninger i Tyskland, i hvilket de erklærede sig rede til at gjøre de nødvendige Forarbejder, der kunde samle de allerede dannede eller vordende Foreninger paa et fælles Grundlag. I dette Opraab udtalte de ogsaa, at en enkelt kristelig-social Forening skulde vogte sig for at tale med messiansk Fordringsfuldhed, som om den skulde kunne bidrage væsenlig til Løsningen af det vanskeligste Spørgsmaal, Tiden stillede; alle Foreninger kunde og skulde kun give et Stød, hvis Virkninger kunde spores i videre Kredse, saa at der lidt efter lidt kunde fremkaldes en Organisation. Man skulde stræbe efter Sammenslutning, men dog saaledes, at der blev givet de enkelte Foreninger friere Spillerum; at den ene sociale Forening skulde kunne optræde fjendtlig over for den anden, blev afvist som en ukristelig Mulighed. Til sidst indskærpedes der de kristelige Foreninger, at de ikke kunde afgive de Organer, som Kirken skulde bruge til Løsningen af det, alle Forhold berørende, sociale Spørgsmaal; Kirkens Herrevil, naar Øjeblikket er der, opvække dem, i hvis Haand dette Hverv kan nedlægges. Men det Øjeblik maa Kirken ikke afvente sorgløst og uden at virke.

Paa Grundlag af dette Opraab samledes i Maj 1870 150 Deltagere, deriblandt Repræsentanter for 14 Foreninger, til et Møde i Elberfeld, Kolpings By. Foruden de tre Medlemmer af Sektionen mødte der blandt Andre Redaktør Schings og Boghandler Bachem, Forlæggeren af en stor Mængde katholske Skrifter, og Forhandlingen drejede sig om mange forskellige Punkter. Da udbrød, faa Maaneder efter, den fransk-tyske Krig, og efter den kom Kulturkampen. Under disse indre og ydre Stridigheder traadte det sociale Spørgsmaal noget tilbage. Centrums-

Fraktionen skrev imidlertid Hævdelsen af alle Folkeklassers materielle Interesser, men især Haandværker- og Arbejderstandens, paa sin Fane, og mange Medlemmer af denne Fraktion som Ketteler, Moufang, Schorlemer-Alst, Jörg, Windthorst og Reichensperger havde i særlig Grad sat sig til Opgave at arbejde paa det sociale Omraade. Af de nævnte Mænd er det navnlig Domkapitular Moufang, (siden Kettelers Død Bispedømmet Mainz' Forvalter, og naar Kulturkampen engang ender, vel dets Biskop) som har udviklet Partiets sociale Program, saaledes i en Tale, som han holdt den 27de Febr. 1871 for sine Vælgere i Mainz*). Der spørger han: Hvorledes kan og maa Staten hjælpe? Og han svarer: 1) ved Lovgivningens Værn; 2) ved Penge-Understøttelse; 3) ved Formindskelse af Skatte- og Militær-Byrden; 4) ved Indskrænkning af Kapitalens Herredømme. Det første Punkt forklarede han nærmere ved, at de frie Arbejdere selv skulde give sig Love og Statuter, og dem skulde saa Staten værne; Staten skulde endvidere bestemme Arbejdstiden og regulere Lønnen**), give Love for Kvinders og Børns Arbejde, og holde Opsyn med Arbejdslokalerne — eller, for at sige det i Korthed, der skulde skabes en Arbejderret og en Haandværkerret, som der er en Handels- og en Søret. Det andet Punkt udvikler han paa den Maade, at han forlanger, at Staten skal understøtte Arbejdernes Produktiv-

*) Jvfr. Bongartz S. 39 og R. Meyer I, S. 71 flg.

**) Moufang værger sig imod den Indvending, at en saadan Regulering skulde stride imod Friheden. Den er blot Værn. •Som Staten yder Kapitalisten Værn for hans Kapital og hans Kvartalsrenter, saaledes maa Loven ogsaa yde Værn for Arbejdslønnen. ... Arbejdskraften er ingen Vare; den er Menneskets Livskraft og egenlig Mennesket selv; derfor maa den ikke overlades til den Enkeltes Fordring og Tilbud. •

Associationer, Kjøb af Maskiner osv. Han udtaler sig bestemt mod Louis Blancs Nationalværksteder, men mener, at Staten bør yde en solid Association af Arbejdere den Hjælp, de trænge til. Med Hensyn til det tredje Punkt, Skattebyrden, skal Staten lette de Skatter, der hvile tungest paa Menigmand, og Militærbyrden bør ogsaa mindskes. For at indskrænke Kapitalens Herredømme kræver han endelig en fornuftig Lov, der sætter Grænse for Børsspillet. Af Kirken venter han en tredobbelt Hjælp: den skal udbrede Retfærdighedens, Billighedens og Kjærlighedens Aand, hjælpe med Velgjerninger og trøste de Ulykkelige med Haabet om det evige Liv.

Det var Centrumsfraktionens socialpolitiske Program, og paa den Basis ere ogsaa de kristelig-sociale Foreninger dannede. Man raadede, som ovenfor antydet, til at gaa frem med stor Varsomhed ved Dannelsen af disse. Foreningerne skulde slutte sig nær til den katholske Kirke, (thi «udenfor Kirken ingen Frelse»), men troende Protestanter skulde have Adgang, som Kolping havde givet dem til Svendeforeningerne. Paa Grund af den Udvikling, som Socialdemokratiet havde taget, forbød man Medlemmerne af de kristelig-sociale Foreninger tillige at være Medlemmer af en socialdemokratisk Forening. I Spidsen for Foreningerne skulde der helst staa prøvede Lægfolk, og ved deres Side Præster som Ærespræsidenter. Man holdt det ikke for heldigt, at Præsterne vare Præsidenter*); dels gjorde Præsterne sig nemlig forhadte ved at have med de Pengesager at gjøre, som fulgte med Styrelsen;

*) Denne vise Regel burde man, naar man vil Kristendommens Vel, følge ogsaa med Besættelsen af Formandsposterne i vore borgerlige Understøttelsesforeninger.

dels var det ikke altid let at finde Præster, som forstod sig paa Pengesager, og det var endelig en Sysselsættelse, som laa afgjort udenfor Præstens Kald. Politik skulde egentlig ogsaa her være udelukket, men det var naturligvis uigjennemførligt. Man havde fra Begyndelsen af føjet til, at Politik skulde være tilladt, naar der opdukkede Spørgsmaal af kirkelig Betydning, og paa saadanne har der jo ikke været Mangel i Kulturkampens Tid. Men det kan dog ikke nægtes, at den religiøse Karakter har været stærkt fremtrædende i disse Foreninger. Josef, Jesu Plejefader, der jo var Tømmermand, er bleven Foreningernes Skytspatron, og deres Stiftelsesdag højtideligholdes altid med en kirkelig Fest.

Efter den sidste Opgivelse (fra 1879) er der for Tiden 52 katholske Arbejderforeninger i Tyskland med omtrent 11,000 Medlemmer. Af dem falde de 40 Foreninger med 7880 Medlemmer paa Kongeriget Preussen, og da egentlig kun paa Rhinland og Westfalen. Bayern har kun en større Forening i Augsburg, stiftet 1874; den tæller 630 Medlemmer. De talrigste Foreninger findes i Aachen og Essen (hver paa 1000 Medlemmer) og i Düsseldorf (800 Medlemmer); det laveste Tal, der er angivet for nogen Forening, er 30 Medlemmer.

Katholikerne sige selv, at Socialdemokratiet ikke rigtig kan slaa Rod, hvor det katholske Foreningsvæsen blomstrer; og Sandheden af denne Paastand indrømmede R. Meyer ogsaa, før han gik over til Romerkirken.

(Sluttes.)